

Hainakuu
4. päiv
2019

Nummör
13 (441)

Leht mass 0,50 €

UMƏ LEHT

V A N A - V Ö R O M A A R A H V A U M A N K E E L E N L E H T

Võro liina avvomärgi saanu Henningu Malle oppamisõst ja elost

Kae lk 2

Orava Vabahussõa mälehtüs- samba kats tähtpäivä

Kae lk 3

Väega rummal pulmanali

Kae lk 4

Karula kihlkunnan peeti pillilaagrit. Minevä nätäl peeti Kaika koolimaja man viendät Karula kihlkunna latsi pillilaagrit.

«Mu suur unistus om, et muusika jõvvas jälleki lavalaudu päält tagasi kodu, küüki ja elutarrõ, et muusika olnu mi elu loomulik osa. Karula ja Antsla kandin saa joba üteldä kül, et pia egän talun kasus tulõvanõ pillimisi vai -naanõ, nigu seo vanastõ om olnu ja põraki olõma piäs,» ütäl laagri iistvidäjä ja oppaja, rahvamuusik Hainsoo Meelika.

Laagrilatsi opsiva viil Mändmaa Annika, Sarvõ Jaan, Toompuu Ragnar, Meentalo Mari ja Üunapuu Lauri. Laagrikülälise olli Mägi Cätlin, Remmi Jane ja Pääri Piret. Kõrraldusõ poolõ päält aviti ütē MTÜ Kaikamäe ja MTÜ Karula Hoiu Ühing.

JOABI KALEVI pilt

Laulu- ja tandsupido ütine kaeminõ suurõ ekraani päält

RAHMANI JAN

7. hainakuul, ku Talnan peetas suurt juubõllaulu- pito «Minu arm», saa 14 Eesti maakunnan kaia suurõ ekraani päält pido pääkõtsõrdi õkvaülekannõ. Inne tuud näüdätäs mõnõ puul ka ülesvõtõt tandsupido pääkõtsõrdist. Põlvan saa pito kaia liinaplatsi pääl, a Võro maakunnan tetäs ütine kaeminõ Vahtsõliina kihlkunnan Loosi mõisa pargin.

Loosi mõisa pargi kaemisõ päämine paigapäälne kõrraldaja Kuusiku Varje kõnõlõs, et sai säändsest võimalusõst teedä puuljuhustõlt: ütē tutva kõnõl, et otsitas paiku, kon ütiskaemist kõrralda, ja soovif Loosi rahval maakundlikus kõrraldajaks kandidiiri. «Võtõsõmi mõttõ, et proovimi. Teimi pikä ja põhaliku avaldusõ, mis meil Loosin seeni om sündünü ja mis meil viil plaanin om. Ja võitsõmi seo är!» rõõmustas Varje.

Avaldusõ sai kirja, et Loosi külä om küländ aktiivnõ. Kuigi tan eläs õnnõ 72 inemist, om tan mitu MTÜ-d, kiä paiklikku ello edendäse. Loosi Kandi selts tege näütetsõõri, kõrraldas jaanipäivi ja muid säändsit pitõ. MTÜ Käsitõõ Kodu pidä üllen käsitõütarrõ, om kõrraldanu rahvarõivamust- riga bussipiätüse ehitämise ja kõrrastanu mõisaparki, kohe om plaan tetä ka seik- lusrada. OÜ Siidrimõisa re-

PILT KUUSIKU VARJE ERÄKOGOST

Kuusiku Varje ütē latsiga kuts huviliidsi Loosi mõisalõ tandsu- ja laulupido ütitsele kaemisõlõ.

mont mõisahuunit, suidsutas lihha ja pruuvi käümä saia siidri tuutmist. «Neo kolm ütistust kuun omma tennü seoniaoni kats Loosi mõisa laata, no kõrraldami ütitselt pidokaemist,» seletäs Kuusiku Varje.

Üles säetäs suur ekraan ja 100 tuuli, osalidsõ võiva ütē tandsi ja laulda

Paiga pääl näge ütiritus vällä nii, et üle-eestilise kõrraldaja toova kaemispaika 3 x 5 miitre suurudõ ilmakimmä LED-ekraani ja helütehnikaga. Paigapäälitside kõrraldajidõ murrõs om, et olnu kõrralik eelektri ja intenetiühendüs. Loosin kaias alostusõn tandsupido ülesvõtõt,

kell 14 nakkas õkvaülekannõ laulupido pääkõtsõrdist.

Pido ütine kaeminõ om kõigilõ massulda. Kuusiku Varje ütles, et oodõdu omma kõik huvilidsõ, a innekõkkõ nuu, kiä määndselgi põhjussõl es päse Tafnalõ tandsma vai laulma. Et pargin om tandsuplats, sis saa pidoliidsiga ütē tandsi ja laulupido laulõ ütē laulda.

Ku inemiisil lätt kõtt pikä kaemisõ pääl tühäs, sis om paiga päält võimalik ka süvvä osta. Plaanim om väiku söögilaat, kon müvväs päämidselt Uma Meki kaubamärgiga söögikraami. Kaia saa ka väikut käsitõünäütist ja Vahtsõliina naasõ tegevä käsitõü opitarrõ.

«Seo om esieraline ette- võtminõ, säänest ei olõ var- rampa Eestin, viil vähämb Loosin kõrraldõt. Inemise, kiä siiä tulõva, kujondasõ esi tuu, miä täpsembäle sündü- mä nakkas ja kuis taa asi õigõlõ vällä tulõ,» uut Kuu- siku Varje ütēnlüüjide tukõ.

Timahava saa 150 aastaka edimädselt Eesti laulu- pidost ja 85aastast tandsupido peetas 20. kõrd. Pido ütist kaemist maakundõn kõrraldas Rahvakultuuri Kes- kus, ütēn avitasõ Kultuuri- ministeriüm, Eesti Laulu- ja Tandsupido tshtasotus, Eesti Rahvusringhääling ja paiga- päälidse kõrraldaja.

Kaegõ ette, võlss raha!

RAHMANI JAN

Väikuil ettevõtjil, kiä suvõl väläüritüsil midägi mõövä, ta- sus saadut rahha kõrraligult üle kontrolli, muido või saia uma kauba iist võlss rahha.

Nii juhtu päält jaanipäivä Sulbi kohvigu pidäjä Noorsalu Indre- kuga. Ku tä läts jaanipidol teenitüt rahha pank viimä, es võta massin ütte 20eurost rahatähte vasta. Ligembält kaiõn olf nätä, et raha pääl om inglüse keelen trükütü, et seo olõ-i peris raha. Tuuperäst säänest rahha peris võlssrahas ei peetä, kutsutas mängorahas. Miä tähendäs, et ka säändse rahaga masjit karistõdas kergembäle, ku võlss- raha tegijit. A et papõr krabisõs sammamuudu nigu perisrahal, sis hämärän ei pruugi raha vastavõtja taad asja tähele panda.

Alostusõn mõtõl ettevõtja, et nakka-i taa 20 euro peräst midägi tegemä, a sis otsusf iks politseile asäst teedä anda. Po-

TURI KRISTINA PILT

litsei olf teedäandmisõ iist tennänü ja ütelnü, et säänest asja om perämädsel aol mitmõn paigan ette tulnu.

Kõgõ hullõmb asi om Noorsalu Indreku sõnnu perrä tuu, et säänest rahha saa Hiinast väega lihtsäle telli. Nii et, sularahaga kammandaja, kaegõ ette, et saad raha iks õigõ olõs.

KÕIVUUPU MARJU PILT

Minevä nätäl peeti Verskan 22. ülirilglist nuuri kiilpillimängjide ja -oppajidõ suvõlaagrit. Timahava olf laagrin 130 nuurt kiilpillimängjät üle Eesti ja välä- maalt kah. Vanalt Võromaalt olli osalidsõ Põlvast, Võrost ja Rāpinäst. Laagrin tei- vä latsiga tүүd 28 oppajat. Päält pillioppusõ kullõldi loengit, käuti ekskursioonil ja tsukilõman. Pilt om tettü laagri lõppkõtsõrdil Põlva kultuurikesküsõn, kon saal olf puupistü rahvast täüs ja tuurilõ talendele plaksutõdi kõvva. Kiilpillilaagrit omma aastit iist vidänü Arundi Tiina-Mai, Murdvee Niina ja Välja Kaido.

Võro-seto koorilaul suurõl laalupidol

Ammus tuu olf, ku Mooste Elohelü festivalil saiva seto ja võrokõsõ ütēnkuun hõimupito pitä ja ütides moodoga laula laalda.

Tinahava tulõ Talina suurõl laalupidol ettekanmisõlõ viiemeistre Saarõ Mardi koori- laul «Noore veljo, veeritäge». Rahvaluulõtiidlane Kalkuna Andreas om löüdnü, et koori- laalu tekst om kokko pant neläst rahvalaalust, miä oma olõ- man Hurda Jakopi «Setokõisi laula» töösõn kõüten. Edimäne jupp om võet Seto, keskkotus katõst Rāpinä ja lõpp ütēst

Vahtsõliina laalust. Mõni värsõ või olla ka kokkosäädjä hindä luud.

Laalu nuut om är trükit 1934 ja noodi mano om kiroto «kahe taktiline setu viis». «Katõtakti- linõ» piässi miaigsõn tiidüskee- len tähendämä katõrialist: edi- mäne rida om iistlaulja ja töõne koori laalda. Särne muud om vana leelo man harilik.

Esisugutsõmb om tuu, et kõrratas egä värsiria kattõ edimäst tsilpi («Noorõ, noorõ velo, veeritäge») ja tetäs viis tuu läbi pikembäst. Särte kõr- dusõga katõrialidsõ viie omma

olnu moodon innekõkkõ Rāpi- nä kihlkunnan (tutva ka Põlva ja Vahtsõliina jao pääl) ja seto olõ-i näid väega umatsõst pidä- nü. Seto poolõ päält või näütēst tuvva kül «Lauljit otsitas» Pol- loda nulgast vasta Rāpinät, a laaluvie liikmine om sääl pallo töistmuudo ku Saarõ koori- laalun.

Perüs täpsehe ei lää koori- laalu viis kokko ka ütēgi Rā- pinäst teedä olõva rahvalaalu umaga. Olõs nigu võet jupp ütēst ja jupp töösõst, et kokko- võttõn saia kinä vasnõ viiekene. Muusigatiidlane Järg Tiia-Lei-

da tund Saarõ Mardi luudut ja ütles, et Mart es märgi täpse- he üles ummi laula lättit ja töõnekõrd olli noist lättist peri rahvaviie täl kirja pantu õnnõ meelenpidämise perrä, nii et tä meelen võõsiva ka mito rahva- viit ütte sulla. Kiä ütles, et ka siin ei olõ nii lännü?

Niivainii lupas uurmisõ täämbäne sais kuuluta, et sii laul om võro-seto ütine vara ja särte tiidmisega võissi timmä laalupidol ka laalda.

KALLA URMAS, Rāpinä kihlkunnast Mehikuurvalt peri rahvalaaluhiimilõnõ

Üts pilt ja tuhat sõnna

Üts pilt pidi ütlemä rohkõmb ku tuhat sõnna. Ja täämbä mul olõki-i muud üteldä.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja:

Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja:

Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja:

Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja:

Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Nööriimaalt

Võro liina küle all Nööriimaal eläs kiränik LUMISTE KATI, kiä and värskit mõittit, kuimuudu egäpääväello vaeldust löüdü ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

7. kiri. Suvõ pilla-kaar ja pido mu hindä seen

Suvi om Eestin väega teküs aig, pallo tegüsämb ku muu aasta-ao. Taa om nii lämmi ja valgõ ja nii halusalõ lühkü, tuuperäst tulõ suvõst tävvega mõnno tunda. Välän olõmisõ makõ mõno, kiholasõ ei hiidütä... Pafas lats aian ja vannin nii kavva, ku süä himostas. Suvõl tulõ ka kõik ettevõtmisõ kipõstõ är pitä, nii meeletüle hulga om kokkokäümisi ja festivaalõ.

Näütüses Võro latsifestivaal om hariligult samal aol jooga-festivaaliga. Ja olkõ pääle, et latsi pido om kimmäle põnnõv ja kodo lähkül, sõida siski Haapsallu, selle et tuu om mu hengele ligembäl. Neo inemise ja teemä omma mullõ lähembä. Kõgõ saa säääl oppi midägi vahtsõst esihindä ja toisi kotsilõ. Pääle tuu om säääl uma latsiala ja -programm. Olõ joogafestivaalil käänü joba kuus aastakka, olnu abilindõ ja tõlk.

Jooga tähendüs om väega lagja, taa kõüt tervet ello. Sanskriti keelen tähendäski taa elotsõõri. A pallodõl nemisil om essüarvaminõ, et jooga om suur

ja väsitäv võimlõminõ, ja kaala taadõ ja nõna kukruhe.

Timahavadõ festivaali pääesinejä om joogaoppaja, muusik ja kiränik Willamsi Justin. Mustanahalindõ, õnnõ 31aastanõ kinä nuurmiis, kink elo tsihis om avita joogal jõuda kõikini. Et es segänü rahapuudus, nahavärm ega muu. Tä ütles, et jooga herätäs mi käkitiid külgi ja and meile võimalusõ noidõga sõbraras saia. Kaemalda uma noorõ iä pääle om tä jõudnu mitmõ sügävä ello putva arvosaamisõni. Näütüses tuu, et mi tihtsäle suhtõn ollõn hoiami töösõst kinni väega mitmõsugumaisi põhjuisi peräst. Ka nn vaimlidsõ inemise omma tihtipääle kaassõltuvusligõn suhtin. Timä suur küsümüs kõigilõ om: kuis armasta hinnäst niimuudu, et ei olõs vaia kinkagi töösõ tunnust?

Joogafestivaal om paik, kon midägi ei piä, valli saat iks uma lemmikteemä vai -paiga. Kavvan om pallõ tandsu, laulu, naaru (naarujooja), põnõva loengu, väega hää süük ja imeillos muusiga. Vahepääl saa hinnäst praavita mereviin.

Jooga om pido mu hindä seen, seod piä-i ma kinkagi töösõ peräst tegemä.

Timahavanõ Võro liina tiinidemärk otsustõdi anda pikäaolidsõlõ koolioppajalõ Henningu Malle-Hedile. Kõnõlõmi Mallega tsipa oppajatüüst, huvitegeemisist, võro keelest ja elost laemalõ.

Kost Sa peri olõt ja kon olõt tüütänü?

Olõ sündünü Mõnistõn, Mehkamaal. Säääl elli kooni keskkooli lõpuni, lõpõti 1959. aastal Varstu keskkooli. Sis lätsi Tartu pedagoogilistõ kuuli, 1961. aastal lõpõti ja pääle tuud lätsi Loosi kuuli algklassioppajas.

Edimädse aasta olli täüs tösisist tüüd, selle et liitklass olf. A säääl sai ka huvitegevüst tettüs, latsiga kuun ja külänemisiisiga kuun. Loosi kandi rahvas olf lõpmada sõbralik.

Ku Loosi-aig sai läbi, tulli ma 1970. aastal Võro Suu kuuli. 1974, ku Võro liina luudi vahtsõnõ, kolmas katsaklassilinõ kuul, tuudi minnu Suu päält sinä üle. Kolmandast koolist lätsi sis 1980. aastal Kreutzwaldi gümnaasiummi.

Kost tull huvi oppajas saia?

Koolihuvi om mul kõik aig olnu. Mõnistõn kävevä osa latsõ kavvõmbalt kuuli, Karisõõdist ja muialt, ja talvõl tuisatuidõ teiega es viia näid ka nädälvahetusõs internaadist kodu. Mõtli sis, et ma häämelega olõs esi kah koolimajan kõik aig. Ja nii ma olõ jäänüki elus aol kuuli käümä.

Kas algklassilatsi om rassõ opada?

Ma arva, et algklassilatsi om kergemb opada ku murdõiän latsi. Vähämbä uskva pallu inämb ja omma ausa. Ma opsi vahepääl kolmandan koolin neländän-viendän klassin matõmaatikat ja tuu olf kah üts väega hää kogõmus. Säääl olli suurõmba latsõ ja noidõga joba nigu võrdnõ võrdsõga ollit säääl, suur inemine. A väikeisi latsiga kah ei olõ vaia väega titata, tulõ kõnõlda nii nigu suurõ inemisega.

Kas latsõ omma aoga muutunu?

Jah. Latsõ omma länü valla-lidsõmbas, julgõmbas, targõmbas mõnõl alal. Arvuti pääl omma nä oppajist joba ülegi. Ja julgõmbas niimuudu, et julgusõ töösõ iist välä astu. Ku om määnegi olukõrd, ku oppaja latsõga pahandas vai tege määndsegi otsussõ, sis töösõ võiva üteldä: oppaja, ärke tekke nii! Ja toda om oppaja tüün väega vaia, tuu pand mõtlõma otsussidõ tähtsüse pääle.

Henningu Malle: väikuidõ latsiga tulõ kõnõlda niisama nigu suurõ inemisega

Henningu Malle.

Olõt esi kah opja ja muutuisiga ütten minejä, hindätävvendäjä.

Jah, aoga tulõ kõkkõ tetä. Ku tull Eesti Vabariik tagasi, pidi väega ruttu nakkama latsilõ vinne keele asõmõl inglise kiilt oppama. Käve kursuil, kost sai väega pallu metoodilist matõrjajali, ja sis viil mitmõl kursusõl, nii et sai latsilõ perän pia kümme aastat inglise kiilt opada. Ku latsi arv koolin latsõ väikumbas, sis inglise keele oppaja joba võtsõva tuu aä üle.

Sul ei olõ vahtsõ aäa opminõ keerolinõ, olõt internetin Molõvihun ja...

Olli vast edimäne algklassi-oppaja, kel olf uma e-posti aadrõss. Mul olli sugulasõ Kandan, sis ma sai noidõga kiruta. Ja arvutikursuil om kah väega pallu käütü. Ku tull e-kool, sis pidit arvutit mõistma.

Kuimuudu jõudsõ võro keele ja kultuuri mano?

Huvi om ammunõ, kuna taa olf kotun mu edimäne kiil. Ku naas ilmuma koolilatsi kiratõie kogumik «Mino Võromaa», andsõ tuust lehti latsilõ kodu lukõ. Ma es hinda tuud, a järgmäne päiv saiva latsõ klassi in pursi ja lukõ. Ku ma küsse, mis teil kotun üteldi, sis mõnõ latsõvanõmba olli hääs kitnõ, a üts poiss ütelf kõva selge helüga: esä ütelf, et oppaja om ullis länü. Ja tuu olf mu arust kõgõ parõmb hinnang, et oll midägi vahtsõ ja huvitavat.

Ku ma lugõsi lehest, et tulõ edimäne Kaika suvõülikuul, sis mul olf väega hää miil. Ma löüdsõ, et tuu om õkva midägi mullõ. Edimäste suvõülikuuli ma es jõvva, a ku järgmäne aasta olf tuu Loosin, sis olli ma uma sõrmõ andnu igävädse Kaika suvõülikuulilõ.

A säääl olõk olf mullõ suur šokk. Selle et ausalõ üteldä mõtli ma kõik aig, et nuu lektori ja aäajaja omma ullis länü. Kuis

sääne asi saa ülepää tüütä, et kõnõldas võrukiilsist raadiosaatist, võrukiilsist raamatist ja võiolla opatas võru kiilt kunagi ka koolin. Mõtli, et mõtõldas kül, a ega tuu nii ei lää. A juhtu tuu, midä olf vaia: kõik latsõ, nigu kõnõldi.

Kaika suvõülikoolin käümine om minnu tutvas tennü väega rikkidõ inemisiisiga. Suurist professoriist kooni koolilatsini vällä. Kes säääl olliva – Kõivu Madis, Kõivupuu Marju ja töösõ. Ku ma näi, et suurõ kiränigu ja tiidläse pidävä võru kiilt tähtsäs, andsõ tuu viil jõudu manu.

Naksi käümä Võro instituu-din kursuil ja opsi võru kiilt uma klassi latsilõ. Mi teimi viil näütemängu klassiga. Kaika suvõülikooli algusaig andsõ huugu kõgõs: et kõkkõ võit latsilõ kah seletä ja opada.

Ku tetti võro keele aabitsat, latsõ asi peris ammõtlükus. Sis olf mul joba võro keele tsõõr.

Midä uma keele opminõ-mõistminõ inemisele and?

Mu meelest and taa väega kimmä tundmisõ, kon omma su juurõ. Ja juurõ omma kasvu man kõgõ tähtsämä.

Kuis taa võro liikmine länü om, kas om häste vai pidänü midägi tõistmuudu tegemä?

Mu põlvkunnalõ om kõik häste olnu. Olõmi saanu tunda seod umma. A midä noorõ tahtva vai tegevä, tuud ma ei mõista üteldä. Tuud nä piät esi mõtlõma ja tegemä. Ma arva, et näile om küländ tsihti näüdatü ja kes iks taht, tuu keele manu jääs. Ega vägüsi ei saa kah midägi kellelegi anda.

A kost latsil tuu tahtminõ tulõ?

Tuu iks olõnõs väega pallu ka inemist hindäst. Tuu tulõ või-olla kotust, koolist, või-olla mõnõ trehväse tahtmalda sinnä ja ütlesõ, et see om asi, mis mullõ miildüs.

Olõt tennü latsiga rahvataandusõ?

Ku lätsi oppajas, tundsõ ilma käskmädä, et tulõ latsiga midägi viil tetä. Ma tandsõ näidega Loosin, koolipidudõl esinimi.

Ja joba Suu koolin, kolmandan koolin ja Kreutzwaldi koolin käve ma latsiga Tafnan suurõl tandsupidul. Tuu olf üts mu hobi, midä ma tei pääle koolitüü, seeni ku tull võru kiil.

Ja laulukoorin käüt kah?

Ma olõ edimädsest klassist pääle laulmist opnu: mudilas-koorin, latsikoorin ja kooli-koorõn. Tuul aol, ku ma lätsi

tüüle Loosi, olf Võro rajooni oppajidõ segäkuur. Tuu olf segä-koorõst üts parõmbit kuurõ, säääl ma laulsõ üle 30 aasta.

Ku oppajidõ segäkuur lakja latsõ, lätsi Kolepi kuuri, kon olõ laulnu joba üle 20 aasta. Nüüd om lauljit peris veitüs jäänü ja pallu omma vana. A tuu om aoluuga kuur, saa järgmäne aasta 150 aastat vanas.

Midä tähendäs Sullõ laulupido?

Tuu om mullõ väega tähtsä pido. Edimäne kõrd käve laulupidul 1955. aastal Mõnistõ latsi-kooriga. Olõ käünü kokku 13 laulupidul. A seos laulupidos om mul kinni pant kotus tugitoolin teleka iin. Väiku kooriga kõiki laulõ, miä pidol ette kandas, ei laula. Olõ kuulnu ka suuri kuurõ käest, et ku asi nii edesi lätõ, om laulupidu ohun.

A kuis om võrokeelidse laulupido Uma Pido?

Säääl olõ ma kül kõik kõrra käünü. Vot Uma Pido om sääne, kon kõik saava laulda, kõik koori opva nuu laulu är. Tuust om hää, et laulukava om niimuudu valitü, et Umalõ Pidoõl saa egä kuur, ka väikene kuur.

Mis huvi Sul viil omma?

Reisi miildüs. Kreutzwaldi gümnaasium kõrrald kümme viimäst aastat egäl põimukuul oppajilõ reisi. Kävemä Eestin ja naabridõ man, kõgõ kavvõmb reis olf Türki.

Egält reisilt ma püvvä ütten tuvva mõnõ kruusi, noid om mul ka joba üle saa.

Midä mõtlit, ku sait teedä, et olõt saanu Võro liina tiinidemärgi?

Ku ma arvssi, et saa väega rahulikult umma pensionipõlvõ pedädä, sis asi muutu är väega. Ma lövvä, et ma olõ õnnõ latsi opanu, mitte midägi muud. Tuu mõttõga harinõminõ võtt kavva aigu. Egä oppaja olõs võimu olla mu asõmõl.

Mis tege Eesti elo man rõõmasas?

Ku ma kae umma kõgõ lähembät kodulinna, tege rõõmu, et Võro edenes egä kandi päält. Täambädsel pääväl saa siiä tuvva külälidsi, kõigilõ miildüs. Ja mu arust neo kats Võro platsi, mis kõrda omma tettü, omma tipp-topp. Usaldagõ uma ala asatundjit, kes nakkasõ kunagi midägi tegemä.

Küsse RAHMANI JAN

Tegijä ja timä nimi

Väiksest pääst naksi ma üt-te-tõist grammatikast taipama. Sai aru, mis om tegijänimi. Tuu olf jo armõdu lihtsä: olõja, tulõja, minejä, purõja, pugõja – pääasi, et lõpun olõsi «ja». Meelega mõista, et ma tulõdi miilde hulga ja-lõpuliisi isikiid – kõik kõva tegijä. Mõtõlgõ esi: Kargaja, Umblõja, Leppoja, Piirõja, Muruoja, Süvõoja, Saarõja, Pärnoja, Tammoja jne. Unu jutust ma tiise, et Rāpinān ol-lõv kõva tegijä määnegi Vahe-oja. Kõnõldas, et kongi ollõv viil Üleaiakargaja – vot tuu om tasõ!

Mu grammatiline ilma-vaadõ sai aga kõva hoobi, ku ma naksi hoolõga kullõma ilu-siide laulõ sõnnu. Pallukõsõ noid ilusiid tolaigu olfgi, aga kummekond itaalia laulu olli üle prahi. Noidõ siän oll üts, kon sisen säändse sõna:

*Tule metsa vaiksele teele,
seal kus õõloja veele
langeb tähtede kiir.*

Muidu kõik selge, aga kiä om tuu õõloja, tuud ma kostki teedä es saa. Küsse egalt puult, mõni eski sellät, aga egaüts

tsipa esimuudu ja kõgõ pääle kokku sai mul sääne pilt, et om mõts, mõtsan illus ojakõnõ, läbi puie paistusõ tähe ja sis ilmus vällä õõloja, kelle vari langõs ojja.

Paistu nii, et õõloja olfgi sääne tüüp, kiä üüse ringi õõlas ja egalõpoolõ umma varju hiit. Kah tegijä! Ilusa loodusõ tsurksõ är uma varjuga. Ilusa laulu kah. Ja mis päämine: suurõ tükü mu latsõpõlvõst. Kui nüüd unu Vaheojast juttu tekk, küsse ma: kas tä üüse õks maka. Ütskõrd ma peris käräti tuud laulu kuuldõn: misasja

niä roitva üüse, ajagu uma asja päivä kõrda vai tulku hummugult varõmb üles.

Vahepääl ma sai noist laulusõnnust paremalõ aru ja eski lauli tuud püüne päält. Rahvas plaksuf kõvastõ, arvada saie nimä kõrraga aru, milles piat üüse ringi roitma (õõlama).

Nüüd, vanatsõn iän mõtlõ ma jäl, et päivä piat õks kõik kõrda ajama.

Aga tegijä ja timä nimi omma õks väega tähtsä.

PULGA JAAN

Orava vabahussamba kats tähtpäivä

SÄINASTI ENE

Oravil om hainakuuh kats tähtpäivä kõrraga. 15. hainakuul saa Vabahussõa mälehtüssamba edimäd-sest vallalõtegemisest 85 aastat ja 30 aastat tõist kõrda vallalõtegemisest pääle taastamist. Nigu iks noidõ sambidõga, olõ-i põnnõv tuu edimäne valla-tegemine, a samba vaht-sõst luumisõ lugu.

Seo aasta võidupühä paraadil Tartoh marssõ tõisi kaitsõliitlaisi siäh ka Orava miis Helgi Avo. Uma 81 aastaga om tä kõgõ vanõmp Kaitsõliidu Põlva malõva liigõ, kiä tuu marssmisõ ette võtsõ. Kolmkümmend aastat tagasi olõ Avo ütts noist mihiist, kiä saisi tuu aša iist, et Vabahussõa mälehtüssammas vahtsõst pistü panda.

Avo esä Helgi Eduard olõ tunnistajas samba lahk-misõlõ 1945. aasta põimu-kuuh. Et Eduard olõ olnu Eesti aigu piirivalvja ja konstaabli, vafas tä hinnäst võimõ iist. Ku tä jäl ütõl üül kodo hiilse, nägi tä samba man autidõ liikmist. Kotost tarõ päält kai binokliga ja nägi, et soldani kamman-dasõ ümbre samba. Kuul-da olõ ka lahkmisõ hellü. Hummogus olõ sammas kaonu ja platski tasa tettiü.

Noid ammutsit aigõ Avo ei mälehtä, a 1989. aastal olõ tä Oravil Rahvarindõ tugigrupi liigõ ja ütts mä-lehtüssamba tagasitege-mise mõttõ alostaja. Ku 1988. aastal nakaas egäl puul Eestimaal Vabahussõa mä-lehtüssambidõ tagasitege-mine, naati ka Oravil tuu pääle mõtlõma.

Rahvarindõ tugigrupp saatsõ inemiisile küsü-mise, kas näil om määnestki teedüst samba kottalõ ja kas piässi samba tagasi tegemä. Aig olõ sääne, et olõ ka vastatsit. A inemiisi käest sai vannõ pilte, mille perrä löüti üles vana samba kotus. Sinnä pääle olõ vaihõpäl kül bussijaama hoonõ ehitet. Bussijaama iist naati 1989. aasta urbõkuuh puuriga pruuvmä, kas maa seeh om midägi. Nii leütigi maakivi, mis olõ i-se-guga kuuh. Edimält muud es leütä, a peräkõrd saadi säält ka nimetahvli kätte. Tahvli nõstõti bussijaama nõalõ ja

SÄINASTI ENE PILT

Helgi Avo timahavadsõl võidupühäl Orava Vabahussõa samba man ütten uma pojapoja Hannesõga, kiä om nigu vanaesägi Põlva malõva kaitsõliitlanõ.

joba sama õdagu tuudi sinnä lille ja kündlit.

Sovhoosi partorg kõrrald samba kõrdategemist

Nukakivi panti sambalõ 1989. aasta võidupühäl ja tagasi tetti sammas pühitsedi 15. hainakuul, ku sai 55 aastat edimäd-sest vallalõtegemisest. Sammas sai vana kujo ja tarvitiõ samo matõrjaalõ. Samba tagasitegemises andsõ Põlva rajoon 2000 ruublit, nimetahvli kõrdategemise iist massõ Orava sovhoos ja inemise anni kah rahha.

Sovhoosi massinit sai tarvita asjo ajamisõs. Kõgõ rohkõmp nägi kõrraldamisõga vaiva Orava sovhoosi partorg Ojaperve Raivo, kiä käve egä päiv Rāpināh ehitõsmeistril Kipasto Robil peräh. Ehitämisel olõ abih ka paigapäälidse mehe, kiä tüütivä vabatahtlikult.

Et vabahustristi maa seest es leütä, tull tuu vahtsõst tetä. Avo mälehtäs, kuis pildi perrä reh-kenedi vällä risti mõõdu, et joonissõ tetä. Malmist risti valamisõs Tartõ valumehaanika tüükuaht teivä sovhoosih tüül

olnu Leningradist peri mutõl-sepä puust vormi, mis om parhilla Orava kooli muusõumih kaemisõs väläh. Pronksist plaat risti pääle tetti Tartõ ARSih.

Ku 15. hainakuul 1989 sammas vahtsõst vallalõ tetti, olõ Helgi Avo tuu, kiä samba päält kattõ maaha võtsõ. Samba pühitsõ tuuaignõ Vahtsõliina oppaja Vallsalu Jüri. Tuust pääle tähistedäs Oravil võidupühähä ja esisaisispäivä samba man. Önnõs om umal aol tuu samba vahtsõst kõrda tegemise kottalõ kofatuid matõrjaalõ hoitu kooli muusõ-

PILT ORAVA KOOLI MUUSÕUMIST

Orava Vabahussõa mälehtüssammas sai valmis 1933. aasta süükskuuh. Sammas panti kokko maakivest, mis olõ peri surma saanudõ pereessi vai perepõigõ kodonurmi päält. Kunstnigu Laigo Arkadio kavandi perrä ehitõ samba ehitõsmeistri Põvvat Põlvast. Orava vallast olõ Vabahussõah kokko 52 miist, tahvli pääle omma pantu kümme Vabahussõah surma saanu mehe nime. Pääle tuu viil ilmasõah hukka saanu mehe ja terroriohvri, kokko 28 nimme.

1934. aasta 15. hainakuul olõ samba pidolinõ vallategemine. Avakõnnõ pidi Kaitsõliidu Võro malõva päälük Heljuste Jaan. Samba pühitsõ nii lutõri usu perä Vahtsõliina opõtaja Ernits ku õigõusu perrä Võromaa praost ülembpreestri Randvere. Vallategemise lõpõt paraat, millest võti ossa ratsarügemendi sõduri ja paigapäälese kaitsõvæ ratsamehe, ratsarügemendi orkestri mängse pilli.

PISUKOVI VIKTORI PILT ORAVA KOOLI MUUSÕUMIST

Meistre Kipasto Robi 1989. aastagal vahtsõst valla tetti-væle avvosambalõ viil viimäst andman.

mih ja hainakuuh tulõ tuust näütüs Orava raamadukogoh.

Samba man tervütedi võidutuld

Timahavadsõl võidupühäl jõud-sõ presidendi jaet võidutuli Tartost võidupühä paraadilt õdagus egäle poolõ Eestimaal. Nii olõ ka Orava kandi inemiisile tulõ üle andmisõ kotus tuusama Vabahussõa ausamba man. Avo olõ kah paraadilt tagasi ja tervituld. Seokõrdnõ olõ Avolõ kolmas paraadil käümine ja tä jäi väega rahulõ. «Tahtsõ hinnäst

proovilõ panda.» seletäs Avo. «Kaasa ütõl külh, et kas om inämp vaia minnä, a ma sai häste toimõ. Olli vast kõgõ vanõmp marssja.»

Tõõsõpoolõ Eviga om Avo tutvva jo üle 60 aasta ja tulõva aasta tähistäse nä teemantpulma. Üles om kasvatõt kolm last ja latsõ-latsõlatsigi om terve rida. Aastit tagasi anti Avolõ Põlvamaa aasta esä nimetüs. Vet siin olõ tähtsä liss kim-mäle perrele ka kogokunna jaos elet elo.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüsest.

Hääl, Helü

Perekunnanimme *Hääl* (66 kandjat) om annõt õnnõ Võromaal Kanepin Heisri mõisan ja Saarõmaal Ansõkülä kerigumõisan. Heisrin pandsõ Rothi-praost taa nime joba 1809. aastagal Lauri ja Tillundi pererahvilõ. 1826. aastagal, ku kõigil pidivä jo priinime olõma, panti Heisrist ütten tuudu nimi hingekirja ka Jõksi mõisan: Rein Hääl olõ samal aastagal Jõksi mõisa valda kolinu.

Tassakõistõ levisi Heisri (saksa keeli *Neu-Pigant*) Hääle hõimu priinimi mit-mõlõ paika Eestin. 1854 kolisi Hääle Mihkli Prangli mõisalõ ja 1855 Hääle

Rein Kammõri mõisalõ Kambja kihl-kunnan, tsipa ildampa jõuti Rāpinäle ja Villändile, Rāpinält minti edesi Tartulõ ja lõpus, 1910. aasta paiku Talliina.

Saarõmaal om nimme edimält kirja pant paigapäälese keele perrä kujol *Heäl ~ Heal*, a ildamb om nime kirotaminõ kiräkeele muudu lännü. Sõski om mõni üttsik nimi täämbädseni pääväni viil vana Saarõmaa kujol ka alalõ püsünü.

Nimi tulõgi sõnast *hää*, miä om elävä inemise vai eläjä tett helü. Tõsõ nime, midä väiku Heisri valla peremii-hile panti, olli Haak, Haarma ja Otsus. Popsirahva hulgan saadi nime Arst ja

Ankri. Herrä kutsarilõ panti poolõst saadik saksa muudu nimi *Staal* 'teräs'.

Õkva põhilidsõl lõunaestsi kujul – *Helü* – om nimme annõt Petersimaal Järvesuu vallan 1921. aastagal. Taal nimel om täämbädsen Eestin 23 kandjat.

Nimmi eestistämise aol võeti nimme Hääl Loosin ja Oravil nime *Haar* asõmõlõ ja Kahkvan nime *Hämmal-berg* asõmõlõ.

Laulupido nädälil jääs suuvi, et lauljiddõ hää vai helü iks vasta pidänü ja kavvõndahe kostunu.

FASTRÕ MARIKO

Inne ja peräst. Taa pildi pääl om nätä, määne näkk Võro keskliina vana turuplats vällä 2017. aastagal ja määne näge taa vällä parhilla, 2019. aastagal.

OTSARI VAIDO pilt

Tsurgit pulmasüük

LEOKI HILJA

Seo om iks tõtõstõ sündinü lugu. Aastat ei mõista üldä, a kolhoosiaig olf ja kotus om kesk Osola küllä ja maja om Vidrike-Soe-kõrdsi tii veeren. Muidogi omma elänigu joba tõsõ.

Lugu olf sääne. Perretütär lätõ Võro liina tüüle, löudse hindäle säält peigmehe. Asi lätõ susisama ja mis muud ku pulma pitä. Tuul kõrral olõ es sändsit võimaluisi, et liinan pitä. Peeti uman koton. Noh, ettevalmistusõ olli jo tettü, kõik lihakraam olf jo olõman, vaia tuu õnnõ valmis tetä.

Perretütär kutsõ liinast hindäle sõpru abilidsõs. Naati asaga pääle. Kõgõpäält sült kiimä. No vanapernaanõ olf iks oppaja ja iistvidäjä, midä sis sündile kiitmise aigu viil leeme sisse panda. Noorõ abilidsõ käve kõõgi ja aia vahet, et säält maiguhainu tuvva. Näil elli piiri pääl naabrimiis, kiä olf Osola pääl

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

jo teedä krutskit täüs. Abilidsõ olli võõra, nuu es tiä täst midägi. Vana nafamiis olf soovitanu üle aia, et ku nä nakkasõ sülti kiitmä, sis panku sündileeme sisse takjajuurt, tuu tegevät sündile hää maigu. Eks nä iks

panni kah soovitusõ perrä tuud juurt.

Sõõgi sai kõik valmis ja kutsutul pääväl istuti pidolauda ja süüdi kõikõ hääd, mis lavva pääle olf pant.

A kae kon hädä! Mis juhtu?

Mõnõ ao peräst kõigil kõtun terräv valu, süä läügüs ja ossõ tüküs välä. No mis tan sai halva olla, kõik kraam olf värski ja kõrralik ja olõs üteli inemisel, a tervel lavvatävvel kõrraga. Sis tulf jutun välä, et naabrimiis sooviv sündi sisse takjajuurt panda. Sis olf jo selge pilt, kost hädä peri.

No kos sa inämb lauda läät, ku jo püksi omma püdelät täüs. Suurõmb hädä viil tuu, et es olõ kehegi minnäki. Võõras kotus, egäl puul elämise ümbre. Majan ütsainus peldik. Perrän olf suursüüdläne viil jutu välä ajanu, et kai läbi aknõ ja pidi naaru kinni, ku külälidse aida pite joositõli ja maapuhmõ all kügelivä. No näet, sääne lugu: ütele tekk nalla, a tõisilõ olf tävvelik hukatus, ja viil nii tähtsä sündmuse aigu.

No omma nuu tegeläse kõik suurjago tõõsõn ilman, abielopaar lätõ kah lakja.

Latsõsuu ei võlsi

Ku ma viil lats olli, kõnõf taad juttu mullõ mu imä Kiraneni Elga. Konagi nõukaigu elli Mõnistõ kandin ütõ perekund: esä, imä ja poig. Poig olf tuud-aigu ütõ- vai kümneaastanõ. Kõigilõ olf teedä, et naanõ aja mõnikõrd salahuisi puskarit ja mehel om registriirmaldä jahipüss. Kõtusõpäälne miilits tiidse kah, et nii om, a vahelõ võtta es õnnistu ei miist, ei naist.

Miilits küüsse külh üte ja tõõsõ küläinemise käest, a kiäki es kaiba näide pääle. Ütskõrd säädse naanõ jälki kõõgin puskariparaati üles, miis istõsõ pliidi iin ja puhasf jahipüssä.

Kõrraga juussõ poig küüki ja hõigas, et miilits tulõ.

Joba koputõdigi ussõ pääle. Inämb es saa midägi ette võtta ja kääki es jõvva kah inämb kohegi. Viimätsen hädän tsusas naanõ puskariparaadi prundsi ala ja miis püssä püksi.

Miilits tulf sisse ja nakaõ õkva püssä ja puskariparaati nõudma. Miis ja naanõ ütõlvä nigu ütõst suust, et nä ei tiä, minkast miilits kõnõlõs. Näil ei olõ säänsid asjo.

Miilits sai arru külh, et tälle võlõsitas, a tetä kah midägi es saa, selle et tä otsõ elämise läbi ja es lõvvä midägi.

Sõs tulf miilitsäl hää mõtõ, et küsüs poiskõsõ käest. Tä

arvas, et poiskõnõ kimmäle miilitsäle võlõssi ei julgu. Kutsõ poiskõsõ tarõst küüki ja küüsse, kon omma puskariparaat ja jahipüss. Poiskõnõ tõtõstõ es võlõs ja üteli, et püss om esäl püksin ja puskariparaat om imäl prundsi all. Miilits es usu poiskõsõ juttu, lei käega ja üteli, et poiskõnõ om näist viil kõgõ hullõmb.

Nii es jää miis ja naanõ ka seokord miilitsäle vahelõ ja kõrravalvja es tulõ inämb kõrdagi näid kiusama. A ku miilits olõs latsõ juttu uskma jäänü, olõs täl keeledü asä käen kah olnu, selle et latsõ suu ei võlõsi.

ZILMERI HELE

Maolda nali

Mõni nali om nii maolda, et aja peris naardma. Toimõndaja om üte säändse siia välä valinu.

Vana mõtsamehe märkraamat

Vana mõtsamiis koolõs är. Kõik tiidvä, et mõtsamehel olf ütõ märkraamat, midä tä eloig ütõ kand ja vahepääl sinnä sisse kai. Pikä otsmisõ pääle löütäs vihukõnõ üles.

«Oi, no saami teedä hulga vana mõtsamehe tarkuisi,» rõõmustasõ löüdjä. A vihun om kiri õnnõ edimädsõ lehe pääl ja tuudki kats rita:

Lühkü nõgla – kuus.
Pikä nõgla – petäi.

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Pätile päti palk

Tuu olf ütõ viimätsit vinneagis ütõldlaulupitõ. Võro jaamast vei pikk rong kõik pitto sõitja ütõtselt Talnalõ, perän tõi kodo tagasi kah.

Inne ku rong pääliinast jäl liikma naas, trügisi kooli-tütrigõ vagonihe ütõ nuurmiis. Näost olf nätä, et ausa mõttõ täl joht es olõ. Vahtõ himolidsõlt ümbre, määndsele latskõsõlõ küüdse külge aia. Tälle kõgõ ligembäl saisõ väiku tütrik Fantapudõliga. Tuu tütrik jõudsõ

ründäjäst ette ja andsõ vopsu pudõliga vasta päti pääd. Peris kõva kolks olf kuulda. Päti ai silmä punni ja kattõ vagonist nigu tuul.

Koton nakaõ tütrik murõta-ma, kas tä iks tekk õigõlõ. Vanõmba olli opanu, et tõist inemist lüvvä ei olõ illos. Latskõnõ küsse esä käest perrä, kuimuu-du olõs õigõ.

«Väega õigõlõ teit – pätile päti palk!» kiitõ esä tütar. Ütef viil niipallo, et üleervo kõvva tohe ei lüvvä. Pääsasi, et vigat-sõs ei lüü ja koolnus ei koksa.

Muda Mari pajatus

Läti eri

Ma kuuli raadiost, et ansambli Vanaviisi laul tetäs ümbre. Ku siiani laulti, et ei saa mi läbi Lätildä, sõs nüüd nakkasõ tuud laulu laulma lätläse: «Ei saa mi ilma Eestildä!»

Ku eestläse kõnõlõsõ lätläisist õnnõ tuud, et näil om ütõ liisna varbas, sõs lätläisil om mi kottalõ terve rida nafa-juttõ tuust, ku aigladsõ eestläse omma. Näütises ütõ: inemise seeh om 90% vedelikku, a eestläse seeh om 90% piduri-

vedelikku. No tuu tähendäs, et eestäisil omma pikä juhtmõ. A ku juhtmõ omma pikä, sõs teno toolõ om vähämbält hää mälo.

Lätläisil omma lühkü juhtmõ ni ka mälo om väega lühkene. Paar aastat tagasi naariva lätläse peio, ku Eesti valitsus pallõf näil kah aktiise nõsta. Tuud ei mälehtä Läti inämb kiäki. Koh sõs olli kokkoleppe ja ütõmiil? Parõmb tennäke meid, et olõmi avitanu mito aastat naabridõ rahapata täütä.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiaga: Uma Leht Tartu 48 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas välä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus om 18:54.

Avvohinna saa RÕŽIKOVI ANNIKA (13) Verskast.

Otsi' egä luulõria lõppu õigõ riim. Üts sõna riast jääs üle. Määne?

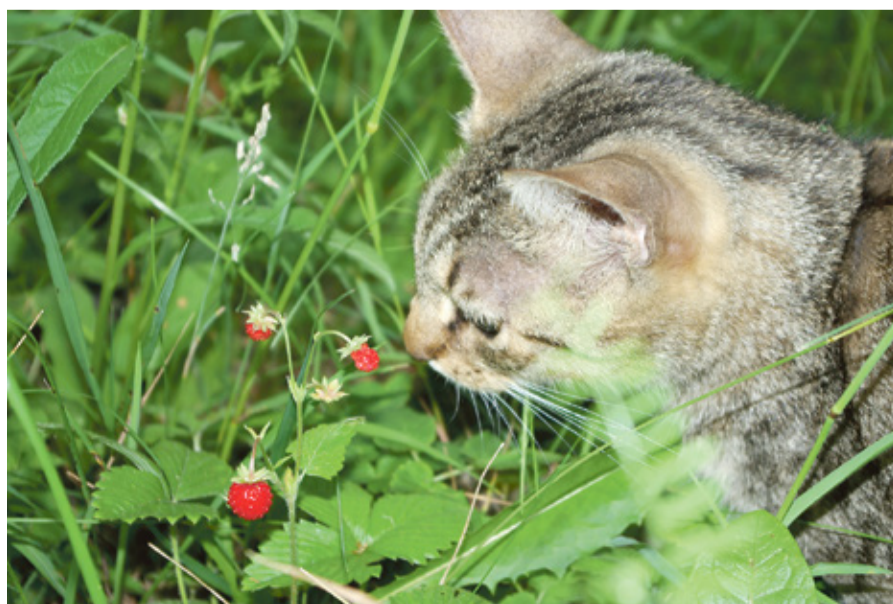
hiir, hää, kass, kass, kerre, lää, lüvvä', lüü', müvvä', pass, pass, perre, piir, püvvä', süvvä', süvvä', süü'

Nurmõ pääl hiiri _____
illos hallikirriv _____
Miildüs tälle hiiri _____
olõ' ossav, kinni' _____

A hiirile ei miildü' _____,
ku tä pääväst päivä _____.
Sõs saa-ai hiire' terri _____,
näil süüki poodist kah ei _____.

«Avitas, nüüt iin om _____,»
kassilõ kost vana _____,
«sa mõtsamaaskit alla _____
ja perän nurru pääle _____.»

Mõtlõs kass, et nõvv om _____,
ma mõtsa viirde pruuvmä _____,
kas läävä' maaska' häste kassi _____
vai jälki küllä minemä piä hiire _____.

FASTRÕ MARIKO LUULÕTUS JA PILT

25. Paganamaa päävä peetas Paganamaal 12. ja 13. juulil.

23. juulil kell 11
Urvastõ seldsimajan
Neeme Harri 100 aasta
juubõli konvõrents.

Sõnna võtva Lääne Tiit, Saali Aksli,
Lukini Laur ja mine tiä kiä kõik viil.

Manu või küssõ:
Konnula Margus, urvaste@gmail.com, 528 3540